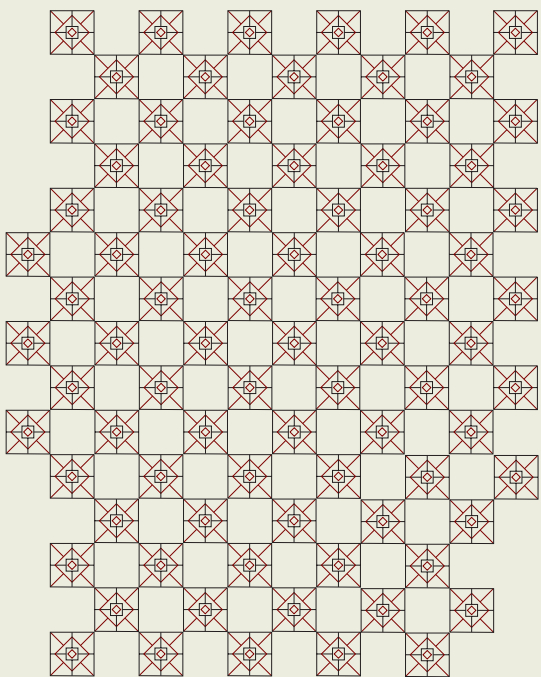
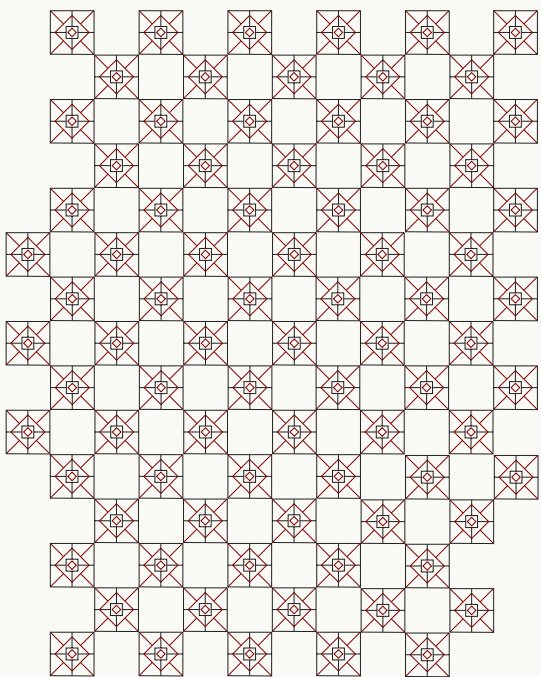

Retro **SPEKTIVE**

*Znanstvena revija za
zgodovinske in
sorodna področja*

V/1

Retro **SPEKTIVE**

*Znanstvena revija za
zgodovino pisje in
sorodna področja*

Glasilo Združenja za promocijo kulturne dediščine,
raziskav in novih tehnologij – Retrospektive

Mednarodni uredniški odbor: dr. Peter Mikša (SI) (ODGOVORNI UREDNIK),
dr. Kornelija Ajlec (SI) (glavna urednica),
Maja Vehar (SI) (tehnična urednica),
Žiga Smolič (SI) (tehnični urednik),
dr. Bojan Balkovec (SI),
dr. Matija Zorn (SI),
dr. Petra Testen (SI),
dr. Božo Repe (SI),
dr. Yoshitome Kota (JP),
dr. Sanja Petrović Todosijević (SRB),
dr. Slobodan Marković (SRB),
dr. Ivan Laković (MNE).

Strokovna sodelavka: mag. Ana Marija Lamut

Za znanstveno vsebino tekstov in točnost podatkov odgovarjajo avtorji. Prav tako morajo poskrbeti za avtorske pravice za objavljeno slikovno in drugo gradivo, v kolikor je to potrebno. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira. Redakcija tega zvezka je bila zaključena 15. maja 2022.

Prevodi: Saša Mlacović
Lektura: Aleksandra Repe
Naslovnica: Tjaša Krivec
Oblikovanje in oprema: Jure Stušek
Prelom in tisk: PODOBA d.o.o., Celjska cesta 7, SI-3250 Rogaška Slatina
Naklada: 100 izvodov

Cena izvoda: 15 €
Letna naročnina: 25 €

Izdaja: Združenje za promocijo kulturne
dediščine, raziskav in novih
tehnologij – Retrospektive
Slovenska cesta 9b, SI-1000 Ljubljana, Slovenija

info@retrospektive-journal.org
www.retrospektive-journal.org

ISSN: 2630-3426 (tiskana izdaja)
2670-4013 (spletna izdaja)

Kazalo vsebine

<i>Razprave</i>	7
Spomenik za življenja: zgodovina koncepta na Slovenskem	9
<i>Ivan Smiljanić</i>	
Ženski šport in telesna kultura med letoma 1945 in 1965	73
<i>Jure K. Čokl, Peter Mikša</i>	
Dnevi na jugu, 1937-1938	109
<i>Slovenski duhovnik in pesnik na služenju vojaškega roka v Srbiji, za časa Kraljevine Jugoslavije</i>	
<i>Božidar Flajšman</i>	
Izobraževanje žensk v Habsburški monarhiji s poudarkom na današnjem slovenskem prostoru (1848-1918)	165
<i>Eva Demšar</i>	

»Život krepimo svoj da z dušo zdravo
povzdignemo zemlje domače slavo.«

189

Žiga Blaj

Rupnikova linija,
utrdbena linija Kraljevine Jugoslavije na Koroškem

207

Aleksander Duh

Recenzije

247

Primož Gašperič:
Zgodovinska kartografija ozemlja Slovenije

249

Bojan Balkovec

Kontakti avtorjev

254

Izobraževanje žensk v
Habsburški monarhiji s
poudarkom na današnjem
slovenskem prostoru
(1848–1918)

Eva Demšar

165

IZVLEČEK

Osrednja tema članka je izobraževanje žensk med 1848 in 1918 na današnjem slovenskem ozemlju v sklopu Habsburške monarhije. Predstavljeno je žensko osnovnošolsko in srednješolsko izobraževanje, poseben poudarek pa je namenjen njihovem vstopu na gimnazije in opravljanju mature. Prikazan je krajši pregled ženskih učiteljišč in problematika celibata učiteljic ter njihove nižje plače. Članek zajema tudi glavne poudarke pri boju deklet za vstop na univerze in prve slovenske študentke.

Ključne besede: Habsburška monarhija, izobraževanje žensk, učiteljišča, gimnazije, višje dekliške šole, univerze, matura, dekliški liceji.

SUMMARY

The main topic of the Article is the education of women between 1848 and 1918 on today's Slovenian territory within the Habsburg Monarchy. The work enlightens the topic of primary education and opportunities for secondary education of women, special emphasis given on the issue of girls entering high schools, passing the final exams (matura), and obtaining an appropriate and valid certificate. The Article emphasizes women's teacher training colleges, the celibacy of female teachers, and their underpayment. Great importance is also given to women's struggle to enter universities and first Slovenian female students.

Key words: Habsburg Monarchy, women's education, teacher training colleges, grammar schools, girls' colleges, universities, matura, girls' lyceums

UVOD

V Sloveniji se v šolske klopi vsako leto poda več tisoč nadobudnih učencev in učenk. Osnovnošolsko izobraževanje predstavlja ne le temeljno pravico, temveč tudi obvezo, ki jo učenci in učenke izpolnijo po devetih letih izobraževanja. Ne glede na dejstvo, da je danes izobraževanje enako za oba spola in je, vsaj osnovnošolsko, neodvisno od socialnega položaja, pa je bilo stanje v preteklosti precej drugačno. Izobraževanje je bilo namenjeno predvsem višjim slojem, iz katerega pa so bila dekleta, ne glede na socialni status, največkrat v veliki meri izključena. V nadaljevanju predstavljam glavne poudarke izobraževanja žensk v Habsburški monarhiji, s poudarkom na današnjem slovenskem ozemlju, med letoma 1848 in 1918.¹

ELEMENTARNO ŠOLANJE

Pomlad narodov, ki je leta 1848 v Srednjo Evropo prinesla svežino in revolucionarne ideje, je svoj pečat pustila tudi na šolstvu. Ne glede na to, da se je Avstrijsko cesarstvo vprašanju šolstva na vsak način skušalo izogniti, pa jim slednje ni uspelo. Prvi večji premik na omenjenem področju je bila ustanovitev ministrstva za prosveto, ki je nadomestilo študijsko dvorno komisijo, razpuščeno 23. marca 1848, in ustanovitev komisije za študijsko reformo.² Slednja je delovala v dveh skupinah, prva je nadomestila delo ukinjene študijske dvorne komisije, druga pa je bila usmerjena v reformacijo elementarnega šolstva.³ V aprilu 1848 je nastal dokument z naslovom *Osnutek temeljnih načel javnega pouka v Avstriji*,⁴ ki je za glavno nalogo osnovne šole navedel, da mora obiskovalce »[...] naučiti tistih znanj in spretnosti, ki bi jim jih v prihodnosti, kot državljanom, ne bi smelo primanjko-

1 Iz pregleda je izvzet Ogrski del kasnejše Avstro-Ogrske monarhije.

2 Engelbrecht, Helmut. *Geschichte des österreichischen Bildungswesens: Erziehung und Unterricht auf dem Boden Österreichs. Band 4: Von 1848 bis zum Ende der Monarchie*. Dunaj: Österreichischen Bundesverlag, 1986, 515.

3 Engelbrecht, *Geschichte*, 86–87.

4 Entwurf der Grundzüge des öffentlichen Unterrichtswesens in Oesterreich.

vati.«⁵ Osnutek si je prizadeval ustanoviti enotno, trirazredno osnovo šolo, svoje odloke pa je usmeril tudi v spremembe na področju srednjega in višjega šolstva ter učiteljskega izobraževanja. Osnovna šola, ki naj bi se razvila z dodanim razredom k prej obstoječi trivialki, naj bi bila obvezna za vse učence med šestim in dvanajstim letom, poleg nje pa naj bi nastala tudi nedeljska ponavljalna šola, obvezna za vse učence do petnajstega leta starosti, ki niso dokončali osnovne šole in se ne šolajo na meščanski šoli, obrtni šoli ali gimnaziji.⁶ Ne glede na to, da je država v prvem členu osnutka zapisala, da »[...] je njena pravica in sveta dolžnost, da poskrbi za izobraževanje mladine obeh spolov, kar naj bi dosegli s pomočjo javnih in zasebnih učiteljev, ne da bi pri tem kršili družinsko pravo«,⁷ pa njegove reforme, ne le da niso zadevale dekliškega šolanja, temveč deklet osnutek pravzaprav ni niti omenjal kot ciljne skupine.⁸ Večina deklet je tako obiskovala zgolj trivialke, kjer pa so bila ločena od dečkov. »Kjer se dečki in deklice skup podučujejo, so potem dečki na eni in deklice na drugi strani.«⁹ Podeželske šole, kjer je bilo denarja in obiskovalcev manj, so bile večinoma mešane, medtem ko so bile šole v mestih povsem ločene po spolu oz. so imela ločene dekliške razrede. Leta 1851 je bilo takih javnih dekliških šol na današnjem slovenskem ozemlju 72,¹⁰ pri čimer se je šolstvo najuspešnejše razvijalo na Primorskem (50 javnih dekliških šol, od tega pet v Trstu),¹¹ sledila je Štajerska (14 javnih dekliških šol),¹² število šol na Kranjskem in Koroškem pa je bilo izenačeno (v vsaki deželi so bile štiri javne dekliške šole).¹³ Ne glede na to, da je osnutek predvideval učenje v maternem jeziku, pa je bilo slednje le redko uresničeno. Pri poučevanju dečkov in deklet so

5 Exner, Franz Seraphin. *Entwurf der Grundzüge des öffentlichen Unterrichtswesens in Oesterreich*. Wien: Gedruckt in der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1848, 3.

6 Exner, *Entwurf der Grundzüge*, 6.

7 Exner, *Entwurf der Grundzüge*, 5.

8 V osnutku lahko zasledimo zgolj izraze kot so sinovi (*Söhne*), dečki (*Knaben*) in mladeniči (*Junglinge*).

9 »Zunanje šolske reči.« *Učiteljski tovariš: list za šolo in dom*, 3/8 (15. april 1863), 113.

10 Hojan, Tatjana. *Žensko šolstvo in učiteljstvo na Slovenskem v preteklih stoletjih*, 55.

11 Hojan, Tatjana. *Žensko šolstvo in delovanje učiteljic na Slovenskem: razstava v Slovenskem šolskem muzeju*, 11.

12 Hojan, *Žensko šolstvo in učiteljstvo*, 55.

13 Prav tam, 55.

se pojavljale večje razlike, med drugim tudi v samem predmetniku. Največ informacij o učnih predmetih deklet lahko povzamemo iz izvestja deklinške šole v Celju iz leta 1864. Dekleta so se v sklopu šolskih predmetov učila verouk, razlago evangelijev, zgodovino Biblije, zgodovino avstrijske države, nekaj malega o zemljepisu in naravoslovju, spisje, računanje s celimi števili in ulomki, nemški jezik, slovenski jezik v skladu z malim Berilom, branje in lep opis. Pouk telovadbe je bil izvzet.¹⁴ Podobno je veljalo tudi za učenke deklinške šole v Kranju, kjer, ne le, da dekleta niso smela obiskovati pouka telovadbe, zanje je bilo prepovedano tudi kakršnokoli drugo sodelovanje pri športnih društvih izven šole.¹⁵

Javne deklinške šole so obiskovala predvsem dekleta iz nižjega oz. srednjega sloja, dekleta višjega sloja pa so svoje šolanje pogosto pričela kar na zasebnih zavodih, največkrat so bile to samostanske šole. Za prvo zasebno in kar 170 let edino deklinško šolo v Ljubljani so poskrbele uršulinke.¹⁶ Poleg predmetov glavne šole so učiteljice poučevale tudi prirodoslovje, italijanščino, francoščino, zemljepis in risanje. Obisk omenjenega zavoda je bil izredno visok, v letu 1856 je tako šolo obiskovalo kar 827 učenk, od tega 100 notranjih, ki so se izobraževale za redovniški poklic, in 727 zunanjih.¹⁷ Leta 1872 je bila uršulinska deklinška šola ustanovljena tudi v Škofji Loki, sestavljena je bila iz zunanje trivialne šole in posebnih tečajev za deklice. Posebnost uršulinske šole je bila, da so dekleta pouk v slovenščini lahko obiskovala brezplačno, kar so pozdravili tudi pri *Rokodelskih novicah*: »[...] in reči moramo, da smo z veseljem zapazili, kako skerbno častitljive gospe – zraven nemškiga, laškiga in francozkiga jezika – tudi nas mili materni jezik obdelujejo [...].«¹⁸ Zasebna deklinška šola na Štajerskem, natančneje v

14 A SŠM (Arhiv Slovenskega šolskega muzeja) inv. št. 2727, Programm der k. k. Unterreal-, Haupt- und Mädchen-Schule zu Cilli am Ende des Schuljahres 1864, 12.

15 Rant, Helena; Rogelj, Monika. »Kam je vodila šolska pot uka željna gorenjska dekleta.« V: *Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes II*, ur. Tjaša Mrgole Jukič, 131–154. Ptuj: Zgodovinski arhiv; Ljubljana: Urad za žensko politiko pri Vladi Republike Slovenije, 2000, 139–140.

16 K., M. »Zgodovinski razvoj uršulinskih šol v Ljubljani.« *Kronika slovenskih mest*, 2/3, 1935, 235.

17 Hojan, Žensko šolstvo in učiteljstvo, 54.

18 »Novičar iz Ljubljane.« *Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči*, 8/30, 24. julij 1859, 128.

Mariboru, je bila ustanovljena s strani štirih šolskih sester de Notre Dame.¹⁹ Z ustanovitvijo *Provizoričnega zakona o zasebnem pouku*,²⁰ 27. junija 1850, so zasebne šole lahko odpirale tudi učiteljice, ki so v skladu z 20. členom omenjenega dokumenta morale za odprtje predložiti dokaz o avstrijskem državljanstvu, starosti, veroizpovedi, versko-moralni in državljanski neoporečnosti, teoretični in praktični usposobljenosti,²¹ o premoženjskem stanju, ki zadošča ustanovitvi takega zavoda in o okvirnem pouku religije, ki ga bodo izvajale na izbrani šoli.²²

Ne glede na jasno razdelan osnutek o osnovnem šolstvu se slednji ni nikoli uresničil v celoti. Leta 1869 je bil izdan nov dokument z nazivom *Tretji osnovnošolski zakon*,²³ ki je na polje osnovnošolskega izobraževanja vpe-ljal dve šoli: petletno ljudsko šolo (*Volksschule*) in triletno meščansko šolo (*Bürgerschule*).²⁴ V ljudski šoli naj bi se učenci učili religije, jezika (nemščine in slovenščine), računanja, znanj iz naravoslovja, zemljepisa in zgodovine, pisanja, geometrijskega risanja, petja in telesnih vaj, učenke pa dodatno tudi pouk ženskih ročnih del in gospodinjstva.²⁵ Meščanska šola je bila namenjena vsem tistim, ki so si želeli nadgradnje znanja, vendar niso obiskovali srednje šole. Predmetnik je bil podoben predmetniku v ljudski šoli, pri čimer so tudi na meščanski šoli dekleta imela dodatne ure ženskih ročnih del in gospodinjstva.²⁶ Šolanje je bilo obvezno med šestim in štirinajstim

19 Hojan, *Žensko šolstvo in učiteljstvo*, 55.

20 Provisorisches Gesetz über den Privatunterricht.

21 Slednja je morala biti enaka usposobljenosti učiteljev na enakovrednih javnih šolah.

22 »Kaiserliche Verordnung vom 27. Juni 1850, wirksam für sämtliche Kronländer der Monarchie, wodurch ein provisorisches Gesetz über den Privatunterricht erlassen und vom Lage seiner Rundmachung angefangen in Wirksamkeit gesetzt wird.« <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1850&page=1389&size=45> (dostop: marec 2022), 1271 in 1274.

23 Reichsvolksschulgesetz (RVG).

24 Simon, Gertrud. »Von Maria Theresia zu Eugenie Schwarzwald.« V: *Geschichte der Frauenbildung und Mädchenerziehung in Österreich: ein Überblick*, ur. Ilse Brehmer in Gertrud Simon, 178–188. Graz: Leykam, cop., 1997, 180.

25 »Gesetz vom 14. Mai 1869, durch welches die Grundsätze des Unterrichtsesens bezüglich der Volksschulen festgestellt werden.« <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1869&size=45&page=311> (dostop: marec 2022), 277–278.

26 »Gesetz vom 14. Mai 1869«, 279–280.

letom starosti, vanj pa so bila vključena tudi dekleta, kar je pri številnih naletelo na odpor: »Brati smete učiti mojo hčer, a čemu ji bo pisanje? Ne bom je dajal v službo, [...] in dekleta, ki pisati znaje, fantinom dopisujejo.«²⁷ Močno neodobravanje šolanja deklet se je pokazalo tudi pri višjih slojih, pri čemer so slednji avtorji poleg odkritega strahu pred žensko konkurenco in primerjanja šolanja deklet z barbarizmom navajali tudi druge t. i. fizične razloge za opustitev poučevanja deklet: »[...] učenost je vedno le v glavi, t. j. v možganih. Vsak izobražen človek pa ve, da ima ženska manj možganov, kakor moški [...].«²⁸

SEKUNDARNO ŠOLANJE

Po končani osnovni šoli so lahko dekleta s šolanjem nadaljevala na strokovnih šolah, ki pa so bile prej izjema kot pravilo. Dekleta so lahko obiskovala le njim posebej namenjene srednje šole, ki so največkrat temeljile na ženskih ročnih delih, kot so npr. čipkarske šole.²⁹ Sledenje so nastale v Idriji, Ljubljani, kasneje pa tudi v Soči, Bovcu, Cerknem, Izoli, Logatcu, Železnikih in drugih slovenskih mestih.³⁰ Poleg omenjenih šol je v Ljubljani delovala tudi babiška šola,³¹ po letu 1884 pa so na slovenskem pričele nastajati tudi prve gospodinske šole.³²

Ne glede na strokovne šole pa za dekleta še vedno ni obstajala srednja šola, v kateri bi lahko pridobivala splošno znanje, torej šola, ki bi se lahko ob bok postavila deškim gimnazijam. Prva taka ustanova je nastala šele leta 1873, ko se je v Gradcu odprl ženski licej. Omenjena šola je obsegala šest razredov, dekleta pa so med šolanjem obiskovala pouk nemščine, religije, francoščine, zgodovine, geografije, matematike, fizike, kemije, nara-

27 »Ali res šola ljudstvo kazi?« *Učiteljski tovariš: list za šolo in dom*, 6/1, 1. januar 1866, 3.

28 Ciperle, Josip. »Pedagogični pogovori.« *Učiteljski tovariš: list za šolo in dom*, 18/4, 15. februar 1878, 50.

29 Serše, Aleksandra. »Učne ure naših babic. Izobraževanje žensk v drugi polovici 19. in začetku 20. stoletja v Ljubljani.« V: *Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes II*, ur. Tjaša Mrgole Jukič, 183–208. Ptuj: Zgodovinski arhiv; Ljubljana: Urad za žensko politiko pri Vladi Republike Slovenije, 2000, 188.

30 Hojan, *Žensko šolstvo in delovanje*, 11.

31 Lavrič, Vito. *200 let ljubljanske babiške šole: (1753–1953)*. Ljubljana: Babiška šola, 1953, 43.

32 Hojan, *Žensko šolstvo in delovanje*, 19.

voslovja, risanja, telovadbe, petja in gospodinjstva, kot izbirni predmet jim je bil na voljo tudi pouk angleščine.³³ Licej z identičnim predmetnikom je leta 1877 nastal tudi na Dunaju. Ne glede na to, da se je predmetnik skoraj povsem ujemal s predmetnikom deške gimnazije, je bil tudi na liceju, ki naj bi sicer dekletom nudil višjo splošno izobrazbo, predmetnik prilagojen t. i. ženski naravi in njeni vlogi v družbi.³⁴ V sledečih letih so izšli številni statuti, ki so tako ali drugače urejali organizacijo dekliških licejev, večja sprememba pa je prišla šele s *Statutom za dekliške liceje*³⁵ iz leta 1912, ki je uvedel dodatni, sedmi razred, v sklopu katerega naj bi dekleta utrdila že pridobljeno znanje. Novi licej se je delil na dve stopnji, prva je obsegala prve štiri razrede, druga pa od petega do vključno sedmega razreda.³⁶ Ne glede na novo organizacijo marsikateri liceji zaradi različnih okoliščin niso mogli uvesti dodatnega razreda. V tem primeru je statut predvideval ohranitev šestih razredov in prilagoditev predmetnika.³⁷

Poleg omenjenih licejev se je v sedemdesetih letih 19. stoletja pojavila še ena novost – z letom 1872 so dekleta dobila prva dovoljenje za opravljanje mature na gimnazijah. Ne glede na omenjen odlok so dekleta lahko na gimnazije vstopila zgolj kot zunanje učenke oz. privatistke, pri čemer so morala vso študijsko literaturo predelati doma, na gimnazijah pa so lahko opravljala le izpite. O sprejetju posamezne dijakinje je odločal učiteljski zbor, ki se je lahko brez navedbe razloga odločil, da posameznemu dekletu ne bo dovolil študija in opravljanje maturitetnih preizkusov.³⁸ Ne glede na opravljeno maturo dekleta še vedno niso smela nadaljevati študija na univerzi.³⁹ Slednje je leta 1878 znova poudaril tudi odlok ministrstva za uk in

33 Friedrich, Marget., *„Ein Paradies ist uns verschlossen...“: zur Geschichte der schulischen Mädchenerziehung in Österreich im „langen“ 19. Jahrhundert*. Dunaj; Köln: Weimer; Böhlau, 1999, 272–275.

34 Engelbrecht, *Geschichte*, 282.

35 Erlaß des Ministers für Kultus und Unterricht vom 14. Juni 1912.

36 »Erlaß des Ministers für Kultus und Unterricht vom 14. Juni 1912, Z. 27344, betreffend die Mädchenlyzeen.« <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=vcu&datum=1912&size=45&page=349> (dostop: marec 2022), 301–304.

37 Hojan, *Žensko šolstvo in delovanje*, 27.

38 Simon, »Von Maria Theresia« 184.

39 Cindrič, Alojz. *Študenti s Kranjske na dunajski univerzi 1848–1918*. Ljubljana: Univerza, 2009, 245.

bogočastje, ki je v enem izmed svojih dokumentov zapisal, da »[...] ženske niso prepuščene k akademskemu študiju niti kot redne, niti kot izredne slušateljke. Iz tega sledi, da dovoljenje, da dekleta opravljajo maturitetni izpit, nima običajnega smotra tega izpita, torej da bi z njim dokazale zrelost za akademski študij.«⁴⁰

Maturitetno spričevalo v pravi obliki, kot vstopnico za univerzo, so dekleta dobila šele z ministrskim odlokom leta 1901. Končna opomba izdane spričevala se je odslej glasila: »*Ker je izpraševalka izpolnila zakonske zahteve... ji je s tem izdano potrjeno o zrelosti za študij na univerzi (v koliko je slednja urejena po predpisih za dekleta)*«.»⁴¹ Ne glede na zapis je ministrstvo obravnavalo vsako kandidatko posebej, dijakinje pa so lahko obiskovale le določene deške gimnazije. Vse gimnazije so dekleta lahko pričela obiskovati šele z letom 1910, vendar zgolj kot poslušalke, izpite pa so lahko opravljala šele ob koncu šolskega leta. Število deklet v posameznem razredu ni smelo presegati 5 % števila njihovih moških kolegov.⁴²

Avstrijsko ministrstvo je z leti postajalo vse pogostejša tarča kritik na račun pomanjkanja splošnih srednjih šol za dekleta. Z željo po rešitvi nastale situacije je bila izvedena inventura, ki je prikazala katastrofalno stanje. Na Primorskem je obstajal zgolj šestrazredni licej z italijanskim učnim jezikom in nemščino in francoščino kot dodatnima jezikoma. Situacija na Koroškem je bila nekoliko boljša, v omenjeni deželi je od leta 1880 namreč delovala višja dekliška šola v Celovcu, podobno je bilo tudi na Štajerskem, kjer je licej v Gradcu obstajal že od 1873, z letom 1885 pa je prišel v državno last. Presenetljivo je bilo stanje najslabše na Kranjskem, kjer višjih šol za dekleta praktično ni bilo.⁴³ Težnja po višji dekliški šoli se je z nacionalno zavestjo

40 »Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht vom 21. September 1878, Z. 15551, an alle Landesschulbehörden, betreffend die Maturitätsprüfung, welchen sich Frauen zu unterziehen beabsichtigen.« <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=vcu&datum=1878&page=227&size=45> (dostop: marec 2022), 211.

41 »Verordnung des Ministeriums für Cultus und Unterricht vom 28. April 1901, Z. 9834, betreffend die Ausstellung von Gymnasial-Maturitätszeugnissen für Frauen.« <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=vcu&datum=1901&size=45&page=164>(dostop: marec 2022). 133.

42 Hojan, Žensko šolstvo in delovanje, 30.

43 Friedrich, 'Ein Paradies, 103–109.

še stopnjevala, saj se je vse pogostejše dogajalo, da so, zaradi obiskovanja nemških višjih šol, izobražena dekleta govorila predvsem nemško, pri tem pa pozabljala na materno slovenščino. Višja deklinška šola v Ljubljani je nastala šele leta 1896, največ zaslug za to je imel takratni ljubljanski župan Ivan Hribar, ki je navezal stik z veletrgovcem Josipom Gorjupom. Slednji je poskrbel za štipendije bodočih dijakinj, ki pa so morale biti izključno hčere slovenskih staršev.⁴⁴ Pogoj za vstop na trirazredno višjo šolo je bila dokončana osemrazredna ljudska ali meščanska šola, prva ravnateljica pa je postala Marija Wessner.⁴⁵ Le leto kasneje se je v Ljubljani pojavila druga višja deklinška šola, ki jo je ustanovila Irma Huth. Omenjena šola je obsegala tri razrede, na njej pa so v veliki večini poučevali profesorji nemških srednjih šol.⁴⁶ Istega leta je nastala tudi višja deklinška šola Emilie Haussembüchl, njej priključeni sta bili tudi deklinška osnovna šola in deklinško vzgajališče.⁴⁷ Dekleta so bila na višji šoli podučena v religiji, nemškem jeziku, geografiji, zgodovini, aritmetiki, geometriji, fiziki, kemiji, prirodopisu, kaligrafiji, italijanščini, pedagogiki, gospodinjstvu in ženskih ročnih delih. Prostovoljno so se lahko odločila tudi za dodatne predmete, med katerimi so lahko izbirala med prostoročnim risanjem, stenografijo, slovenskim jezikom, knjigovodstvom, trgovskim računanjem in trgovsko korespondenco.⁴⁸

UČITELJIŠČA

Tretji osnovnošolski zakon iz leta 1869 je dekletom omogočil vstop na učiteljišča, pri čimer se »izobraževanje potrebnih učiteljskih moči [...] izvaja v učiteljiščih, ločenih po spolu.«⁴⁹ S tem je bilo prvič v zgodovini dekletom omogočeno nadaljevanje šolanja na enaki stopnji kot moškim. Razloga za slednje zagotovo ne smemo iskati v želji po enakopravnosti obeh spolov, temveč v njihovi praktični naravi – uvajanje osemletnega osnovnošol-

44 Hojan, *Žensko šolstvo in učiteljstvo*, 59.

45 Hojan, *Žensko šolstvo in delovanje*, 26.

46 Prav tam, 26.

47 Hojan, *Žensko šolstvo in učiteljstvo*, 79.

48 Friedrich, *Ein Paradies*, 284.

49 »Gesetz vom 14. Mai 1869«, 281.

skega izobraževanja je namreč povzročilo pomanjkanje učiteljev.⁵⁰ Poleg javnih učiteljišč je bilo dovoljeno ustanavljanje tudi zasebnih, seveda pod pogojem, da je minister predhodno potrdil status in učni načrt, direktor in učitelji učiteljišč pa so morali izkazati ustrezno strokovno usposobljenost. Učiteljišča so tako uvajala štiriletno izobraževanje, predmetnik ženskih in moških učiteljišč pa se je razlikoval v nekaj predmetih oz. njihovi vsebini. Ker Tretji osnovnošolski zakon ni jasno opredeljeval števila ur posameznih predmetov in njihove vsebine, so to uredili učni načrti in predmetniki, izdani v letu 1870.⁵¹ Če so se moški učili matematike, so dekleta prebirala aritmetiko, podobno je bilo tudi pri pouku naravoslovja in prirodopisa, kjer je bil za dekleta poudarek na opisnih vedah. Iz predmetnika deklet je izpadel pouk o ustavi, namesto kmetijstva so imela na urniku ženska ročna dela, pri glasbi pa so se učila samo petja.⁵² Poleg omenjenih predmetov so imela dekleta na urniku tudi religijo, jezik, spise, literaturo, geografijo, zgodovino pisanja, risanje, gospodinjstvo in tuje jezike. Telovadba je bila prisotna tako na ženskih kot moških učiteljiščih, sama vsebina pa se je glede na spol močno razlikovala.⁵³ Ne glede na zakon so dekleta pri vstopu na učiteljišča velikokrat naletela na številne težave, ki so nastale s stoletnim odlaganjem ženske izobrazbe. Prav slednje je bilo še posebej vidno in sporno pri kriterijih za vpis na učiteljišče. Dekleta so morala biti v skladu z 32. členom zakona stara najmanj 15 let, telesno zrela, moralno celovita in imeti ustrezno predznanje, ki so ga pridobila s šolanjem v nižji realki in nižji gimnaziji, slednjega pa kasneje dokazala pri sprejemnem izpitu.⁵⁴ Prav zadnji del je bil v nasprotju z realnostjo, saj so imela dekleta, z izjemno nekaterih strokovnih šol, še vedno omejen oz. preprečen dostop do srednjega šolstva. Učiteljišča so v praksi to

50 Cencič, Majda. *Šola za znanje učiteljev: od učiteljskih tečajev do Univerze na Primorskem*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales, 2004, 34.

51 »Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministers für Cultus und Unterricht. Redigirt im k. k. Ministerium für Cultus und Unterricht. Ausgegeben am 27. August 1870.« <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=vcu&datum=1870&page=500&size=45> (dostop: marec 2022), 477–487.

52 Hojan, Tatjana. »Ve brez nas – boste nič!« Izobraževanje in delovanje ljubljanskih učiteljic.« V: *Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes II*, ur. Tjaša Mrgole Jukič, 209–236. Ptuj: Zgodovinski arhiv; Ljubljana: Urad za žensko politiko pri Vladi Republike Slovenije, 2000, 214.

53 »Gesetz vom 14. Mai 1869«, 281–282

54 »Gesetz vom 14. Mai 1869«, 282.

največkrat reševala tako, da so sprejemala absolventke uršulinskih, mestnih in zasebnih učiteljišč oz. dekliških pripravljalnih razredov, kjer so dekleta pridobila ustrezno predznanje.⁵⁵ Težave so se pojavile tudi pri končnem spričevalu, ki so ga dekleta pridobila po uspešno opravljeni maturi oz. zrelostnem izpitu. Ne glede na navidezno izenačenje izobrazbe, končni izpit iz učiteljišča dekletom, podobno kot matura na gimnazijah, ni dovoljeval nadaljnjega izobraževanja na univerzi, temveč je zgolj podeljeval pravilo do opravljanja učiteljskega poklica.⁵⁶ V roku dveh let po zrelostnem izpitu so morala dekleta opraviti še usposobljenostni oz. strokovni izpit, ki so ga lahko polagala v večjih mestih, med drugim tudi v Ljubljani, Gorici, Trstu, Celovcu in Gradcu.⁵⁷ Kljub novemu zakonu pa se je število učiteljic, ki so poučevale v javnih šolah, le počasi večalo. V letu 1871 je bilo takih učiteljic na Štajerskem le 3,4 %, na Koroškem 9,5 %, na Kranjskem 10 % in na Primorskem 26,3 %.⁵⁸ Razlog za tako nizko število ne gre pripisati zgolj težavnim vstopom na učiteljišče, temveč tudi nizki plači učiteljic, ki so največkrat prejemale zgolj 80 % plače moških učiteljev. Prvi deželi na današnjem slovenskem, ki sta odpravili večje razlike v plači, sta bili Štajerska (1874)⁵⁹ in Kranjska (1875)⁶⁰, medtem ko so se učiteljice v Trstu, Gorici in Istri za izenačenje plač borile

55 Schmidt, Vlado. *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem, 3. del (1848–1870)*. Ljubljana: Delavska enotnost, 1988, 244.

56 »Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht vom 12. Juli 1869, Z. 6299, womit Uebergangsbestimmungen zur Durchführung des Volksschulgesetzes erlassen werden.« <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=vcu&datum=1869&size=45&page=193> (dostop: marec 2022), 175.

57 »Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht vom 5. April 1872, womit eine neue Vorschrift für die Prüfungen der Lehrer an Volks- und Bürgerschulen erlassen wird. Wirksam für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder, mit Ausnahme von Galizien.« <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1872&size=45&page=153> (dostop: marec 2022), 119..

58 Sagadin, Janez. »Kvantitativna analiza razvoja osnovnega šolstva na Štajerskem, Kranjskem in Primorskem po uveljavitvi osnovnošolskega zakona iz leta 1869 ter kvantitativni prikaz osnovnega šolstva v poznejši Dravski banovini.« V: *Osnovna šola na 173 Slovenskem 1869–1969*, ur. Vlado Schmidt in Vasilij Melik, 65–170. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1970, 103.

59 »Postava od 3. maja 1874, veljavna za vojvodino Štajersko v zadevi uredjenja učiteljskih plač in odprave šolnine za javne in narodne šole.« *Slovenski učitelj: glasilo 'Učiteljskega društva za slovenski Štajer'*, 2/2, 20. junij 1874, 27.

60 »Dopisi in novice.« *Učiteljski tovariš: list za šolo in dom*, 15/13, 1. julij 1875, 199.

še kar nekaj let.⁶¹ Poleg omenjenih plač pa so dežele sodile tudi o družinskem življenju učiteljic. Slednje so bile po koncu službovanja upravičene do pokojnine, ki pa jim ni pripadala v primeru, da so službo prostovoljno zapustile, še preden so izpolnile svojo delovno obveznost. Kot prostovoljna odpoved se je smatralo tudi, če se je učiteljica poročila.⁶² Podobno kot pri plačah je bila Štajerska prva slovenska dežela, ki je celibat sprva le omilila, kasneje, leta 1874, pa popolnoma odpravila.⁶³ Ne glede na nizko število učiteljic pa je bila njihova usposobljenost precej boljša kot usposobljenost učiteljev.⁶⁴ Leta 1880 je bil izveden popis učiteljev in učiteljic, ki je pokazal, da je kvalificiranost učiteljic neprimerljivo višja v vseh slovenskih deželah in skoraj po celotni Avstriji, pri čimer so v pozitivnem smislu najbolj izstopale Kranjska, Gorica-Gradiška in Istra.⁶⁵

VSTOP NA UNIVERZO

Dekleta so si dovoljenje za študij na univerzah najprej priborila v zahodnoevropskih deželah. Prvi takšni državi sta bili Švica in Francija (1863), sledile so Švedska (1870), Anglija (1873), Finska, Danska in Nizozemska (vse tri v letu 1875) ter Italija in Belgija (1876). Avstrija je bila, poleg Rusije in Prusije, ena izmed zadnjih evropskih držav, ki so na univerze spustila tudi dekleta.⁶⁶ Razlogi, zakaj naj bi bil študij deklet nespameten, so bili različni, vse od miselne in telesne šibkosti,⁶⁷ do povsem nasprotnega argumenta, da naj bi dekleta, ki so univerzitetno izobražena, lahko za moške predstavljala pre-

61 Serše, Aleksandra. »Učiteljice, prve izobraženke.« V: *Učiteljice v šolskih klopeh: zbornik ob 130. obletnici ustanovitve Slovenskega učiteljskega društva za dekleta v Gorici*, ur. Vlasta Tul, 39–54. Nova Gorica: Pokrajinski arhiv, 2005, 47.

62 Schmidt, Zgodovina, 218.

63 »Postava od 3. maja 1874«, 27.

64 Sagadin, »Kvantitativna«, 103.

65 Serše, »Učiteljice«, 44.

66 Cindrič, *Študenti*, 247.

67 Tichy, Marina. »Facetten des Widerstands gegen das Frauenstudium von 1870 bis zur Jahrhundertwende.« V: *„Durch Erkenntnis zu Freiheit und Glück...“: Frauen an der Universität Wien (ab 1897)*, ur. Waltraud Heindl in Marina Tichy, 27–48. Dunaj: WUVUniversitätsverlag, 1990, 28–30.

močno konkurenco.⁶⁸ Večjo debato o prepustitvi deklet na študij na avstrijski univerzi so sprožile ruske študentke, ki so, po tem, ko jim je bil prepovedan študij v Švici,⁶⁹ zaprosile za dovoljenje za študij na graški univerzi. Ker slednja ni vedela, kaj naj stori, se je obrnila na dunajsko univerzo, ki pa je 16. decembra 1873 zapisala, da študij za dekleta v Avstriji ostaja prepovedan, ne glede na to, ali bi si dekleta želela študirati redno ali izredno.⁷⁰ Kot razlog za takšno odločitev so navajali, da bi bilo za vstop deklet na univerzo »[...] potrebno preurediti to, kar je namenjeno moškim ušesom, tudi dekletom, sposobnim devicam, vendar slednje potem ne bi bilo primerno za moški karakter.«⁷¹ Dodali so tudi, da bi bilo treba uvesti nove disciplinske ukrepe, hkrati pa bi stik med različnima spoloma v t. i. najlepših letih lahko predstavljal grožnjo moškemu karakterju univerze.⁷² »[...] dokler družba nima potrebe, da bi sprejela ženske za duhovnike, sodnike, zdravnike, učitelje, vojskovodje in vojake, t. j., dokler je težišče upravljanja družbenega reda še vedno v moških rokah, ni nobene potrebe, da bi dekleta pripustili na univerze, saj bi bilo slednje kasneje težko omejiti.«⁷³ Ne glede na raznolika mnenja je bilo dekletom s 6. majem 1878 dovoljen vstop na univerzitetna predavanja, kar pa je predstavljalo prej izjemo kot pravilo. Vsaka kandidatka je morala dovoljenje dobiti posamično, pri čimer so dekletom dovoljevali obiskovanje zgolj posameznih, njim prilagojenih predavanj. Redke študentke, ki so uspele stopiti skozi vrata univerze, nanjo največkrat niti niso bile vpisane, temveč so na predavanjih lahko zgolj hospitirale, ob koncu predavanj, pa so ostale brez kakršnega koli uradnega potrdila.⁷⁴

68 Prav tam, 28–31.

69 Študij jim je bil prepovedan zaradi domnevne veze z anarhisti in socialisti.

70 Cindrič, Študenti, 247.

71 Heindl, Waltraud. »Zur Entwicklung des Frauenstudiums in Österreich.« V: *„Durch Erkenntnis zu Freiheit und Glück...“: Frauen an der Universität Wien (ab 1897)*, ur. Waltraud Heindl in Marina Tichy, 17–26. Dunaj: WUV-Universitätsverlag, 1990, 19.

72 Simon, Gertrud. »Die Anfänge des Frauenstudiums in Österreich: Pionierinnen an den Universitäten Wien und Grätz.« V: *Geschichte der Frauenbildung und Mädchenerziehung in Österreich: ein Überblick*, ur. Ilse Brehmer in Gertrud Simon, 205–219. Graz: Leykam, cop., 1997, 205–207.

73 Heindl, »Zur Entwicklung«, 19–20.

74 Simon, »Die Anfänge«, 206.

Pomemben korak in dodaten pritisk za vstop deklet na univerzo je sprožilo tudi pomanjkanje ženskih zdravnic v Bosni in Hercegovini, ki jo je Avstro-Ogrska aneksirala leta 1878. Zdravniki, ki zaradi muslimanske vere niso smeli obravnavati in zdraviti žensk, so državo postavili pred veliko dilemo: v deželi, kjer ženskam niso dovoljevali akademskega študija medicine, je kar naenkrat pričelo primanjkovati ženskih zdravnic. Slednje so pričeli iskati izven Avstro-Ogrske, med drugim tudi v Švici, kar pa, zaradi nizke plače in pogojev znanja jezika, ni bilo najlažje.⁷⁵ Kljub odklonilnemu odnosu države do ženskega študija medicine je bila slednja prisiljena popustiti. Vlada je 19. marca 1896 deloma popustila in uvedla *Uredbo o nostrifikaciji ženskih medicinskih doktorskih izpitov*.⁷⁶ Kandidatke, ki so želele nostrificirati svojo v tujini pridobljeno diplomu, so morale dokazati avstrijsko državljanstvo, izpolniti starost vsaj 24 let oz. slednjo dopolniti v tekočem koledarskem letu, priložiti dokazilo o uspešno opravljenem zrelostnem izpitu⁷⁷ in dokazilo, da so najmanj deset mesecev obiskovale medicinsko fakulteto ene izmed tujih univerz, katere študijski program se ne razlikuje bistveno od študijskega programa medicinskih fakultet avstrijskih univerz. Njihovo vedenje med študijem je moralo biti dostojno, o samem pristopu k nostrifikaciji pa je še dodatno odločal profesorski kolegij medicinske fakultete, na kateri je kandidatka zaprosila za nostrifikacijo. Zadnjo besedo je imelo ministrstvo za uk in bogočastje. Ne glede na to, da je bila dekletom nostrifikacija priznana, so morala slednja še enkrat opraviti vse izpite (teoretične in praktične) z izjemo pripravljalnega izpita iz prirodoslovnih ved.⁷⁸ Prva študentka v Avstro-Ogrski, ki je zaprosila za nostrifikacijo (in jo tudi dobila), je bila Gabriele Posanner von Ehrental, rojena v Budimpešti, med drugim živeča tudi v Ljubljani v Tivolskem gradu, hči uradnika in graščaka Benjamina von Ehrentala iz Radovljice.⁷⁹

75 Friedrich, 'Ein Paradies', 135.

76 Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht vom 19. März 1896, betreffend die Nostrification der von Frauen im Auslande erworbenen medicinischen Doctor diplome.

77 Skladno z odlokom sprejetim 9. marca 1896.

78 »Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht vom 19. März 1896, betreffend die Nostrification der von Frauen im Auslande erworbenen medicinischen Doctor diplome.« <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=vcu&datum=1896&size=45&page=245> (dostop: marec 2022), 211–212.

79 Cindrič, Študenti, 250.

Stopnjevanje pritiska na državo se je odražalo tudi v uredbi ministra za uk in bogočastje, H. Gautscha, ki je 23. marca 1897 izdal razglas, s katerim je dekletom dovoljeval redni in izredni študij na avstrijskih filozofskih fakultetah. Kandidatke, ki so želele pristopiti k študiju, so morale biti stare najmanj 18 let oz. dopolniti to starost v tekočem letu, priložiti so morale spričevalo zrelostnega izpita, ki so ga opravile na avstrijski gimnaziji ali katerem drugem zavodu.⁸⁰ O posameznih kandidatkah je še vedno odločal dekan sam, ki je lahko kandidatko brez navedbe razloga tudi zavrnil.⁸¹ Omenjenega leta se je na Filozofsko fakulteto na Dunaju vpisalo kar 34 študentk, med katerimi pa, ne glede na slovenska imena, nobena ni navedla slovenščine kot maternega jezika. Prvo takšno študentko lahko na dunajski univerzi zasledimo šele v šolskem letu 1905/1906, to je postala Marija Sušnik iz Šmarjete v Rožu, sledila je Cecilija Urban iz Divače, leto kasneje pa še Antonija Jesenko por. Gaber iz Škofje Loke.⁸² Leta 1908 se je na dunajsko univerzo vpisala tudi Ljudmila Poljanec iz Ljubljane.⁸³

Z ministrskim odlokom 3. septembra 1900 je bil dekletom dovoljen redni vpis na študij medicine in farmacije, pri čimer so tudi tukaj dekani skupaj s profesorskimi kolegi pregledali vsako vpisno prošnjo in se o vstopu odločali na podlagi posameznih primerov.⁸⁴ V letu 1900 lahko tako zasledimo kar 35 študentk na medicinski fakulteti, leta 1904/1905 27, leta 1908/ 1909 pa kar 78. Število študentk se je v prihodnjih letih še poveševalo, ob koncu prve svetovne vojne je dunajsko medicinsko fakulteto obiskovalo kar 574, dunajsko

80 V skladu z ministrsko odredbo, sprejeto 9. marca 1896.

81 »Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht vom 23. März 1897, Z. 7155, betreffend die Zulassung von Frauen als ordentliche oder außerordentliche Hörerinnen an den philosophischen Facultäten der k. k. Universitäten.« <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=vcu&datum=1897&size=45&page=253> (dostop: marec 2022), 217–218.

82 Cindrič, Študenti, 259.

83 Samide, Irena. »Ljudmila Poljanec (1874–1948), leidenschaftliche Dichterin und engagierte Lehrerin.« V: *Frauen, die studieren, sind gefährlich: ausgewählte Porträts slowenischen Frauen der Intelligenz*, ur. Petra Kramberger, Irena Samide in Tanja Žigon, 221–242. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2018, 222–223.

84 »Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht im Einvernehmen mit dem Ministerium des Innern vom 3. September 1900, betreffend die Zulassung von Frauen zu den medicinischen Studien und zum Doctorate der gesammten Heilkunde.« <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=vcu&datum=1900&size=45&page=510> (dostop: marec 2022), 479.

filozofsko fakulteto pa kar 962 študentk.⁸⁵ Za razliko od filozofske in medicinske fakultete je študij prava za dekleta ostal nedosegljiv vse do leta 1919.⁸⁶

85 Cindrič, Študenti, 254. in Tuma, Renate. »Studienwahl – Fächerwahl – Studienabschlüsse.« V: *„Durch Erkenntnis zu Freiheit und Glück...“: Frauen an der Universität Wien (ab 1897)*, ur. Waltraud Heindl in Marina Tichy, 79–92. Dunaj: WUV-Universitätsverlag, 1990, 80–82.

86 Bandhauer-Schöffmann, Irene. »Zum Engagement der österreichischen Frauenvereine für das Frauenstudium.« V: *„Durch Erkenntnis zu Freiheit und Glück...“: Frauen an der Universität Wien (ab 1897)*, ur. Waltraud Heindl in Marina Tichy, 49–78. Dunaj: WUVUniversitätsverlag, 1990, 67.

VIRI

Časopisni viri

»Ali res šola ljudstvo kazi?« *Učiteljski tovariš: list za šolo in dom*, 6/1 (1. januar 1866), 2–5.

Ciperle, Josip. »Pedagogični pogovori.« *Učiteljski tovariš: list za šolo in dom*, 18/4 (15. februar 1878), 50–52.

»Dopisi in novice.« *Učiteljski tovariš: list za šolo in dom*, 15/13 (1. julij 1875), 198–208.

K., M. »Zgodovinski razvoj uršulinskih šol v Ljubljani.« *Kronika slovenskih mest*, 2/3 (1935), 234–239.

»Novičar iz Ljubljane.« *Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči*, 8/30 (24. julij 1859), 128.

»Postava od 3. maja 1874, veljavna za vojvodino Štajersko v zadevi uredjenja učiteljskih plač in odprave šolnine za javne in narodne šole.« *Slovenski učitelj: glasilo 'Učiteljskega društva za slovenski Štajer'*, 2/2 (20. junij 1874), 27.

»Zunanje šolske reči.« *Učiteljski tovariš: list za šolo in dom*, 3/8 (15. april 1863), 113–114.

Elektronski viri

Knjige in zborniki, dostopni na spletu

Exner, Franz Seraphin. Entwurf der Grundzüge des öffentlichen Unterrichtswesens in Oesterreich. Wien: Gedruckt in der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1848. <https://books.google.si/books?id=M7EOAAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=sl#v=onepage&q&f=false> (Dostop: september 2020).

Zakoni, uredbe in določbe, dostopne na spletu

Erlaß des Ministers für Kultus und Unterricht vom 14. Junij 1912, Z. 27344, betreffend die Mädchenlyzeen. <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=vcu&datum=1912&size=45&page=349> (Dostop: september 2020).

Gesetz vom 14. Mai 1869, durch welches die Grundsätze des Unterrichtsesens bezüglich der Volksschulen festgestellt werden. <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1869&size=45&page=311> (Dostop: september 2020).

Kaiserliche Verordnung vom 27. Juni 1850, wirksam für sämtliche Kronländer der Monarchie, wodurch ein provisorisches Gesetz über den Privatunterricht erlassen und vom Lage seiner Rundmachung angefangen in Wirksamkeit gesetzt wird. <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1850&page=1389&size=45> (Dostop: september 2020).

Verordnung des Ministeriums für Cultus und Unterricht vom 28. April 1901, Z. 9834, betreffend die Ausstellung von Gymnasial-Maturitätszeugnissen für Frauen. <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1901&page=1389&size=45>

ac.at/cgi-content/alex?aid=vcu&datum=1901&size=45&page=164 (Dostop: september 2020).

Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht im Einvernehmen mit dem Ministerium des Innern vom 3. September 1900, betreffend die Zulassung von Frauen zu den medicinischen Studien und zum Doctorate der gesammten Heilkunde. <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=vcu&datum=1900&size=45&page=510> (Dostop: september 2020).

Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht vom 5. April 1872, womit eine neue Vorschrift für die Prüfungen der Lehrer an Volks- und Bürgerschulen erlassen wird. Wirksam für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder, mit Ausnahme von Galizien. <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1872&size=45&page=153> (Dostop: september 2020).

Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht vom 12. Juli 1869, Z. 6299, womit Uebergangsbestimmungen zur Durchführung des Volksschulgesetzes erlassen werden. <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=vcu&datum=1869&size=45&page=193> (Dostop: september 2020).

Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht vom 19. März 1896, betreffend die Nostrification der von Frauen im Auslande erworbenen medicinischen Doctordiplome. <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=vcu&datum=1896&size=45&page=245> (Dostop: september 2020).

Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht vom 21. September 1878, Z. 15551, an alle Landesschulbehörden, betreffend die Maturitätsprüfung, welchen sich Frauen zu unterziehen beabsichtigen. <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=vcu&datum=1878&page=227&size=45> (Dostop: september 2020).

Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht vom 23. März 1897, Z. 7155, betreffend die Zulassung von Frauen als ordentliche oder außerordentliche Hörerinnen an den philosophischen Facultäten der k. k. Universitäten. <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?id=vcu&datum=1897&size=45&page=253> (Dostop: september 2020).

Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministers für Cultus und Unterricht. Redigirt im k. k. Ministerium für Cultus und Unterricht. Ausgegeben am 27. August 1870. <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=vcu&datum=1870&page=500&size=45> (Dostop: september 2020).

Literatura

Bandhauer-Schöffmann, Irene. »Zum Engagement der österreichischen Frauenvereine für das Frauenstudium.« V: 'Durch Erkenntnis zu Freiheit und Glück...': Frauen an der Universität Wien (ab 1897), ur. Waltraud Heindl in Marina Tichy, 49–78. Dunaj: WUVUniversitätsverlag, 1990.

Cencič, Majda. Šola za znanje učiteljev: od učiteljskih tečajev do Univerze na Primorskem. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales, 2004.

Cindrič, Alojz. Študenti s Kranjske na dunajski univerzi 1848–1918. Ljubljana: Univerza, 2009.

Engelbrecht, Helmut. Geschichte des österreichischen Bildungswesens: Erziehung und Unterricht auf dem Boden Österreichs. Band 4: Von 1848 bis zum Ende der Monarchie. Dunaj: Österreichischen Bundesverlag, 1986..

Friedrich, Margret. 'Ein Paradies ist uns verschlossen...': zur Geschichte der schulischen Mädchenerziehung in Österreich im 'langen' 19. Jahrhundert. Dunaj; Köln: Weimer; Böhlau, 1999.

Heindl, Waltraud. »Zur Entwicklung des Frauenstudiums in Österreich.« V: 'Durch Erkenntnis zu Freiheit und Glück...': Frauen an der Universität Wien (ab 1897), ur. Waltraud Heindl in Marina Tichy, 17–26. Dunaj: WUV-Universitätsverlag, 1990.

Hojan, Tatjana. »Ve brez nas – boste nič! Izobraževanje in delovanje ljubljanskih učiteljic.« V: Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes II, ur. Tjaša Mrgole Jukič, 209–236. Ptuj: Zgodovinski arhiv; Ljubljana: Urad za žensko politiko pri Vladi Republike Slovenije, 2000.

Hojan, Tatjana. Žensko šolstvo in delovanje učiteljic na Slovenskem: razstava v Slovenskem šolskem muzeju. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1970.

Hojan, Tatjana. Žensko šolstvo in učiteljstvo na Slovenskem v preteklih stoletjih. Zagreb: [s. n.] 1968.

Lavrič, Vito. 200 let ljubljanske babiške šole: (1753–1953). Ljubljana: Babiška šola, 1953.

Rant, Helena; Rogelj, Monika. »Kam je vodila šolska pot uka željna gorenjska dekleta.« V: Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes II, ur. Tjaša Mrgole Jukič, 131–154. Ptuj: Zgodovinski arhiv; Ljubljana: Urad za žensko politiko pri Vladi Republike Slovenije, 2000.

Sagadin, Janez. »Kvantitativna analiza razvoja osnovnega šolstva na Štajerskem, Kranjskem in Primorskem po uveljavitvi osnovnošolskega zakona iz leta 1869 ter kvantitativni prikaz osnovnega šolstva v poznejši Dravski banovini.« V: Osnovna šola na 173 Slovenskem 1869–1969, ur. Vlado Schmidt in Vasilij Melik, 65–170. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1970.

Samide, Irena. »Ljudmila Poljanec (1874–1948), leidenschaftliche Dichterin und engagierte Lehrerin.« V: Frauen, die studieren, sind gefährlich: ausgewählte Porträts slowenischen Frauen der Intelligenz, ur. Petra Kramberger, Irena Samide in Tanja Žigon, 221–242. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2018

Schmidt, Vlado. Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem, 3. del (1848–1870). Ljubljana: Delavska enotnost, 1988.

Serše, Aleksandra. »Učiteljice, prve izobraženke.« V: Učiteljice v šolskih klopih: zbornik ob 130. obletnici ustanovitve Slovenskega učiteljskega združenja za dekleta v Gorici, ur. Vlasta Tul, 39–54. Nova Gorica: Pokrajinski arhiv, 2005.

Serše, Aleksandra. »Učne ure naših babic. Izobraževanje žensk v drugi polovici 19. in začetku 20. stoletja v Ljubljani.« V: *Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes II*, ur. Tjaša Mrgole Jukič, 183–208. Ptuj: Zgodovinski arhiv; Ljubljana: Urad za žensko politiko pri Vladi Republike Slovenije, 2000.

Simon, Gertrud. »Die Anfänge des Frauenstudiums in Österreich: Pionierinnen an den Universitäten Wien und Grätz.« V: *Geschichte der Frauenbildung und Mädchenerziehung in Österreich: ein Überblick*, ur. Ilse Brehmer in Gertrud Simon, 205–219. Graz: Leykam, cop., 1997.

Simon, Gertrud. »Von Maria Theresia zu Eugenie Schwarzwald.« V: *Geschichte der Frauenbildung und Mädchenerziehung in Österreich: ein Überblick*, ur. Ilse Brehmer in Gertrud Simon, 178–188. Graz: Leykam, cop., 1997.

Tichy, Marina. »Facetten des Widerstands gegen das Frauenstudium von 1870 bis zur Jahrhundertwende.« V: »Durch Erkenntnis zu Freiheit und Glück...“: Frauen an der Universität Wien (ab 1897), ur. Waltraud Heindl in Marina Tichy, 27–48. Dunaj: WUVUniversitätsverlag, 1990.

Tuma, Renate. »Studienwahl – Fächerwahl – Studienabschlüsse.« V: »Durch Erkenntnis zu Freiheit und Glück...“: Frauen an der Universität Wien (ab 1897), ur. Waltraud Heindl in Marina Tichy, 79–92. Dunaj: WUV-Universitätsverlag, 1990.

POVZETEK

Članek nudi krajši in strnjen pregled šolanja žensk od marčne revolucije do konca prve svetovne vojne na področju današnjega slovenskega ozemlja. Šolstvo se je na današnjem slovenskem ozemlju med letoma 1848 in 1918 razvijalo v skladu s šolskimi zakoni, ki so veljali za Habsburško monarhijo oz. Avstro-Ogrsko. Izobraževanje žensk, ki je največkrat potekalo v nemščini, slovenščina pa je bila uporabljena zgolj pri pouku slovenskega jezika in verouka, je bilo sprva omejeno na redke zasebne zavode, šele kasneje se je razširilo tudi v javne šole. Šolanje žensk se od šolanja moških ni razlikovalo le v obliki različnih institucij, temveč tudi v razlikah med posameznimi predmeti, učnimi snovmi, različnimi pogoji in zaključnimi spričevali znotraj istih izobraževalnih ustanov. Na področju sekundarnega šolanja so bila za dekleta dolga leta na voljo le strokovne srednje šole, usmerjene v ženska ročna dela in gospodinjstvo, šele kasneje pa so imele dostop tudi do javnih splošnih srednjih šol. Posebna oblika srednješolskega izobraževanja so predstavljala ženska učiteljišča. Dekleta so lahko na izbrane gimnazije vstopila šele leta 1901, kasneje pa so dobila tudi dovoljenja za vstop na filozofsko in medicinsko fakulteto. Na pravno fakulteto so se dekleta lahko vpisala šele po koncu prve svetovne vojne.

Kontakti avtorjev

Bojan Balkovec dr., izredni profesor

Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
Aškerčeva cesta 2, SI - 1000 Ljubljana
bojan.balkovec@ff.uni-lj.si

Žiga Blaj, magister zgodovine

Zasavski muzej Trbovlje
Ulica 1. junija 15, SI - 1420 Trbovlje
ziga.blaj@muzejZMT.si

Jure K. Čokl, dr.

Prvi program Radia Slovenija, RTV Slovenija
Tavčarjeva cesta 17, SI - 1000 Ljubljana, Slovenija
jure.cokl@rtvslo.si

Eva Demšar, mag. prof. zgodovine, mag. prof. nemščine

Rafolče 7, 1225 Lukovica
demsar.eva@gmail.com

Aleksander Duh, profesor sociologije in zgodovine, doktorski študent
zgodovine na Filozofski fakulteti v Ljubljani

Osnovna šola Dušana Flisa

Hoče pri Mariboru, Šolska ulica 10, SI-Hoče, Slovenija

aleksander.duh@guest.arnes.si

Božidar Flajšman, dr.

Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani

Aškerčeva cesta 2, SI - 1000 Ljubljana

bozidar.jozef.flajsman@ff.uni-lj.si

Peter Mikša, dr., docent

Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani

Aškerčeva cesta 2, SI - 1000 Ljubljana

peter.miksa@ff.uni-lj.si

Ivan Smiljanić, magister zgodovine, mladi raziskovalec

Inštitut za novejšo zgodovino

Privoz 11, SI - 1000 Ljubljana

ivan.smiljanic@inz.si

255

